

SIMBOLIAI IR ŽENKLAI

DAINININKĖS, ŠOKĖJOS, AKTORĖS VIENATY –
AKVILĖ GARBENČIŪTĖ-BUČIENĖ

JUODOSIOS DĖŽĖS SLĖPINIAI

ATSIMINIMŲ TINKLAS

„*Kaip ir kiekvienas meno kūrinys, gyvenimas pareikalauja, kad apie jį mąstytum.*“ / Albert Camus

(1913–1960) prancūzų-alžyriečių filosofas ir rašytojas, egzistencializmo atstovas

DAILĖ

Tapybos pharmakonas 0

2014-10-31

Vaizduojamosios dailės festivalis-projektas „Menas senuosiuose Lietuvos dvaruose“ pristato Eglės Karpavičiūtės (g. 1984 m.) tapybą. 2014 m. dailininkės kūryba eksponuota įvairiose festivalio erdvėse, o spalio 10 – lapkričio 3 d. jos parodą galima pamatyti Kaune, Ryšių istorijos muziejuje (Rotušės a. 19). E. Karpavičiūtė 2007 m. Vilniaus dailės akademijoje baigė tapybos bakalaurą, o 2009 m. – magistrą. 2012 m. baigė meno aspirantūros studijas Vilniaus dailės akademijoje. Parodose menininkė dalyvauja nuo 2007 m.

E. Karpavičiūtės tapyba priverčia „nusikelti“ į fotografijos meno apmąstymus. Drobėse užfiksuoti objektai, plokštumos ir erdvės primena nuotraukų kompozicijas. Gali atrodyti, kad autorė, pasitelkdama fotografijos pėdsakus, siekia atnaujinti tapybą. Tad, sekdamas jais, toliau tekste vartosiu sąvoką tapyba-fotografija. Kadangi abu šios sąvokos dėmenys lygiavėčiai, viliosis, kad abi meninės kūrybos raiškas kaip lygiavertes suvoks tiek tapybos žiūrovai, tiek skaitytojai.

E. Karpavičiūtės kūrybos programoje atsinaujinimas nėra vienmatis. Tuo pačiu metu atsinaujina ir tapyba, ir fotografija. Šį procesą galima aptarti vartojant pharmakono sąvoką, kurios interpretacija pastebima dar Platono raštuose. Graikų kalboje šis žodis reiškia nuodą, vaistą ir aromatą. Dažniausiai jis siejamas su sąvoka pharmakos (φάρμακος). Platonas veikale „Timajas. Kritijas“ teigia: „(...) vaistas, gydantis prievarta sukeltas (dirbtines) būsenas, visiems yra mielas ir geidžiamas, todėl ir vadinamas saldžiu. (...) tos rūšies poveikiai, susiję su šnervėmis, neturi jokių apibrėžtų atmainų. Kiekvienas kvapas nulemtas tarsi dviejų prigimties pusių, nes nėra tokio (atskirai paimto) pavidalo, kuris savo sandara galėtų sukelti atitinkamą kvapą.“

Mano tekstuose dažnai cituojamas ir interpretuojamas prancūzų poststruktūralistas Jacques'as Derrida dar labiau nei Platonas išplėtojo pharmakono sampratos interpretaciją. Sąvokai filosofas suteikė aromato reikšmę (šioje teksto vietoje pertraukiu savo minties plėtotę ir pateikiu pastabą: nors skaitytojui gali pasirodyti, kad E. Karpavičiūtės tapybos analizę pradėdau iš labai tolimos perspektyvos, turiu nuraminti būgštujančius ir pažymėti, kad Platono ir J. Derrida idėjų analizę, labiausiai susijusią su rašto ir rašymo fenomenu, vėliau „sujungsiu“ su tuo, ką E. Karpavičiūtės kūrinuose įvardiju esant tapyba-fotografija).

Tad grįžtu prie J. Derrida minčių analizės. Tirdamas Platono „Fedrą“, jis aptaria rašto sąvoką. Jį aiškina kaip atminties ir išminties vaistą (pharmakoną) ir kaip nuodą (pharmakoną). Pats raštas savaime yra dviprasmiškas. Apie jį J. Derrida svarsto: „Raštas pasirodo kaip pharmakonas, (...) demonstruodamas paklusnumą ir nerimą kaip iššūkį sau pačiam. Pharmakonas yra logoso struktūros dalis. (...) Jo kokybę sąlygoja vidinis nesuderinamumas, (...) tai netapatumas, kuris atsisuka prieš jį patį (...). Sąvokos pharmakonas reikšmės tarpusavyje nedera, tačiau tikrojo gėrimo (pharmakono – R. V.) reikia sulaukti (...) ir nusipelninti (t. y. sulaukti ir nusipelninti pharmakono kaip žinojimo, kaip prasmės atsiskleidimo – R. V.). Pharmakonas rašte visada atsiranda kaip skystis. Jis įsigeria ir prateka vidumi. Pirmiausia pažymi vidų, o vėliau – užtvindo ir užgrobia (...). Skystis – tai pharmakono stichija, (...) kuri pirmiausia įsilieja į švarų tekstą kaip į vandenį, o paskui jį užnuodija.“ Tad ką turėtų reikšti pharmakono sąvoka? Tai, kad jis kilęs iš velniško kerėjimo arba yra vartojamas kaip vaistas nuo panašių kerų? Pharmakonas lemia mirtį ir tiekia kraują negyveliui. Jis reiškia ir aromatą be esmės – kaip stebuklingas gėrimas be substancijos.

Perkeltine prasme galima teigti, kad fotografija kuriama pasaulį (už)rašant šviesa, todėl šioje analizėje ypač aktuali J. Derrida akcentuota pharmakono ir rašto sąsaja. Rašymo veiksmu kažkas iš pasaulio prasisunkia į formos paviršių ir užsipildo kaip savita prasmė bei tiesa, išreiškianti tikrovę. Taip pat atsiranda neįvardijama realybė. Ji tik numanoma kaip tai, kas ištirpo kūrinyje ir vienodai pasiskleidė lyg tirpalas. Dar didesnį dviprasmiškumą (reiškiamą rašant šviesa) nulemia E. Karpavičiūtės tapyba. Čia, naudojant fotografinio vaizdavimo strategijas, atsiranda neįvardijamas kažkas, kas priklauso vien fotografijai, kas išlieka joje arba (iš)tirpsta kaip nujaučiama tikrovės patirties sugestija. E. Karpavičiūtė „žaidžia“ ir manipuliuoja vaizdo bei pavaizdavimo netapatumu, techninių sprendimų, tradicijų ir tendencijų išsiskyrimu bei sąjunga. Postmoderniame žaidime ir tapyba, ir fotografija išlieka lygiaverčiai kūrybos centrai. Mano manymu, tapybą kaip rašymą užlieja fotografija kaip pharmakonas, tai yra pasaulio (už)rašymą dažais užlieja (už)rašymas šviesa.

Ar tapybą užliejantis šviesos raštas yra nuodingas? Į šį klausimą atsakyti nelengva, savo analizėje elgiuosi panašiai kaip J. Derrida: visas pozicijas (nuodo ir vaisto) išlaikau aktyvias. Tad E. Karpavičiūtės tapyba-fotografija tuo pat metu pasirodo ir esanti kaip tapyba arba kaip fotografija, ir nesanti nei tapyba, nei fotografija. Tad mano (tyrėjo) ir jūsų (skaitytojų) dėmesio centre noriu išlaikyti išsklidusią, nestabilią tapatybę, taip parodydamas, kad dailininkė elgiasi visiškai šiuolaikiškai. Ji dėlioja ir perdėlioja vaizdavimo sistemas taip, kad čia pat galėtume jomis apsinuodyti (patikėti) arba pasveikti (drąsiai suabejoti). Fotografijos, kaip galingo nuodo, įsiveržimas sustiprinamas tuo, kad drobėse vaizduojami nutapyti menui eksponuoti skirtų erdvių interjerai ir juose kabantys kūriniai. Taip lyg sukuriamas dvigubas fotografijos demonstravimas. Tai – pakartojimo gestas, sugestijuojantis dvigubą apsinuodijimą. Fotografija pasirodo tapybos-fotografijos viduje.

Dar įdomesnės mintys apie E. Karpavičiūtės tapybą-fotografiją aplanko prisiminus fotografijos meno istoriją. Ankstyvuojau laikotarpiu fotografavimo ir nuotraukų darymo procesas nebuvo suvokiamas kaip menas. Fotografija buvo mokslo arba pramoginio iliuzijų kūrimo (kaip pokšto) objektas. Siekdami lygiavertės pozicijos visų menų hierarchijoje, fotografai, dar nebūdami įteisinti menininkai, ryžosi kopijuoti dailės (labiausiai molbertinės tapybos) vaizdavimo metodus ir strategijas. Taip ne tik fotografijoje atsirado piktorealizmo kryptis, bet ir į fotoatvaizdą įsiliejo bei jį nuodijo tapybos pharmakonas. Iš savo minčių tinklo neišleisdamas apmąstymų apie piktorealizmo reiškinį turiu pastebėti, kad E. Karpavičiūtės tapyba-fotografija keičia pharmakono tekėjimo kryptį. Tad akistatoje su piktorealizmu atrodo, kad ne tapyba įsilieja į fotografiją, o atvirkščiai.

Taigi galima konstatuoti, kad E. Karpavičiūtės pharmakonas kaip nuodas arba kaip vaistas visada pasirodo skirtingai. Jis veikia lyg neapčiuopiamas, nuolat tekantis ir dvilypis skystis. Pharmakonas gali būti suvokiamas ir kaip sklindantis iš išorės – autoriaus ar žiūrovo – į tapybą-fotografiją ir jame veikiantis. Šis neapčiuopiamasis vienu metu nuodija, o kitu teikia gyvybę – gydo ir sugyvina tai, kas iš tiesų drobėje niekada nėra gyva. Todėl E. Karpavičiūtės tapyba-fotografija, kaip ir bet kokio kito postmodernaus meno kūrinio prasmė, visada suprantama skirtingai. Suvokimas priklauso nuo atsiminimų apie tai, kas buvo tikrovėje ir atvaizdų kūrybos istorijoje iki patiriamo konkretaus kūrinio, kas buvo iki apsinuodijant ir kas lieka išgyjant.

E. Karpavičiūtė, fiksuodama interjerus ir juose kabančių paveikslų atvaizdus, kviečia diskredituoti vaizduojamą objektą bei techniką, kuri panaudota kuriant atvaizdą. Autorė kaip magas (pharmakos) keri žiūrovą tais pačiais nuodais, kuriais dažniausiai ir yra gydoma nuo kerėjimo. Pharmakos sampratą grindžia J. Derrida: „Sąvoka pharmakos reiškia „žmogų magą“ (...), gydymo priemonę, nuodą, dažą, tačiau visada magiška prasme. (...) dar iki aiškaus rašto įsivaizdavimo (...) jau egzistuoja įtarimai pharmakono užkrėtimu. Tikras vaistas, atsiradęs atliekant mokslinius bandymus, yra vartojamas empirinėje tikrovės praktikoje griežtai ir pagal receptą kontroliuojant jo vartojimą.“

Reziumuojant šią esė-recenziją galima pastebėti, kad autorė nedojuoja pharmakono pagal receptą. Ji kaip burtininkė pharmakos – vietoj recepto pateikia griežtą vartojimo instrukciją: nurodo į fotografiją, leidžiančią įtarti, kad kūrinį prasmė yra užnuodyta ankstesnėmis vaizdavimo strategijomis.

Remigijus Venckus

Nemunas